

Розділ 2

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОРІЧЧЯ: НАУКОВА ШКОЛА ПРОФ. Р.П.ЗОРІВЧАК

УДК 81'255.4=111"1868–2014"; 82-1 Т. Шевченко

АНГЛОМОВНА ПОЕТИЧНА ШЕВЧЕНКІАНА: СТИСЛИЙ ОГЛЯД (1868–2014)

Роксолана Зорівчак

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська 1, Львів, Україна, 79000;
e-mail: rvzori@ukr.net*

Статтю присвячено історії англomовної поетичної шевченкіани. Ця історія тісно пов'язана з історією еміграції українців до Канади та США, що розпочалася 1891 р. У статті розглянено діяльність Агапія Гончаренка (справж. – Андрія Гумницького), який перекладом англійською мовою уривків з поеми “Кавказ” започаткував англomовну шевченкіану 1868 р. У статті подано також детальну характеристику стратегій найвагоміших англomовних перекладачів Шевченкового Слова – Е. Л. Войнич, Джона Віра, Віри Річ, В. Кіркконела, К. Г. Андрусина, П. Фединського. Чимало уваги присвячено перекладознавчому аналізу окремих перевтілень.

Ключові слова: Тарас Шевченко, поет, переклад, відтворення, Кобзар, сприйняття, поезія, свідомість.

*Є земля з високими мостами,
Є земля з стежинами у світ...
І святе є рідне слово мами,
Й над всіма п'яти материками
Не стиха Шевченків “Заповіт”.*

М. Томенко

Тепер англійська мова – найпоширеніша у світі, тому англomовні переклади українського художнього слова – один із вагомих чинників нашого утвердження як нації у світовому літературному контексті. Саме тому так вагома англomовна шевченкіана.

Поступово Шевченкова творчість входить як естетична цінність і цілісність в англомовні літератури. Поет давно був знаний у колах українських іммігрантів як патріот, символ болючо-коханої, але навіки втраченої Вітчизни, в академічних – як об'єкт наукового дослідження. Тепер ширші читацькі кола англомовного світу призвичаюються сприймати творчість Т. Шевченка як художнє втілення історичної пам'яті української нації, як одну з найяскравіших сторінок у світовій літературі нарівні з творчістю Дж. Г. Байрона, О. Пушкіна, В. Вітмена та ін. До британської, американської, канадської та австралійської літератур ім'я Т. Шевченка входить значною мірою паралельно. Переклади його творів, книжки та статті про нього в будь-якій з цих країн, а також радянська англомовна шевченкіана відкривають йому шлях у всі чотири літератури. Слово Т. Шевченка в англомовних перекладах доходить і до численних народів Африки та Азії.

Хоча в англомовному світі загалом зацікавлення художньою літературою, духовна потреба в ній постійно зменшуються, здобутки англомовної поетичної шевченкіани – вагомі. Дотепер понад сто перекладачів намагалося донести Шевченкове Слово до англомовного читача. Були серед них аматори (Е. Дж. Гантер, Г. Любач-Пізнак), досвідчені перекладачі (О. Івах, Джон Вір, П. П. Селвер, А. Біленко, П. Фединський), університетські професори-славісти (К. О. Меннінг, В. Кіркконел, К. Г. Андрусишин, М. Найдан), видатні літературні особистості, зокрема Е. Л. Войнич та Віра Річ. Англомовну шевченкіану в англомовному світі досліджували мало і не дуже цікавилися нею. Так, до 1957 р. опубліковано вже чимало перекладів поезій Т. Шевченка англійською мовою. Однак В. Державин у лондонському кварталнику "The Ukrainian Review" 1957 р. у статті про українську післявоєнну літературу діаспори стверджує, що твори Т. Шевченка англійською мовою перекладав передусім В. К. Метьюз [12, с. 16], хоча насправді цей науковець творів Т. Шевченка ніколи не перекладав.

Матеріали англомовної шевченкіани мають неоднакову історико-літературну вартість, їх необхідно оцінювати критично. На жаль, відчувається, що переклади виконувалися спонтанно, без будь-якої науково-осмисленої програми. Водночас уже вийшло друком чимало англомовних видань поетових творів, зокрема в Лондоні (1911, 1961, 2013), Тюлоні, пров. Манітоба (1922), Джерсі-Ситі, шт. Нью-Джерсі (1945), Джерсі-Ситі та Нью-Йорку (1961), Торонто (1951, 1961, 1964), Вінніпезі та Нью-Йорку (1961), Мюнхені (1961), Москві (1964, 1979), Києві (1977, 1988, 1989, 2001, 2007, 2013), Сиракузах, шт. Нью-Йорк (2010), Львові (2014). Поезії Т. Шевченка представлено в антологіях в англійському перекладі, та вони доволі часто з'являються в англомовній періодиці. Усі Шевченкові віршові твори відтворено по-англійському, причому окремі твори мають по декілька інтерпретацій, що дуже важливо, оскільки більшості поезій Т. Шевченка властива певна варіантність інтерпретацій. Поему "Тарасова ніч" та вірші "N. N." ("Сонце заходить, гори чорніють..."), "Минають дні, минають ночі..." перекладено вісім разів, поезії "Думи мої, думи мої..." (1839), "Мені однаково, чи буду...", "І небо невмите, і заспані хвили..." мають по дев'ять англомовних перевтілень, "Садок вишневий коло хаги..." – одинадцять, а "Заповіт" – двадцять чотири. Очевидно, вимагати від перекладача, що відтворив два-три поетові вірші, високого рівня адекватності – дуже важко. Адже вся творчість поета – це певна цілісність, це певний образний світ, це певна алегоричність, яку слід до глибин відчути й зрозуміти. Кожен переклад – це, очевидно, перевтілення. А перевтілюватися легше, коли світо-

гляди автора та перекладача – близькі. Тоді можна і перевтілюватися і залишатися самим собою, а це дуже важливо для творчої особистості. Саме тому серед найкращих перекладачів Т. Шевченка – чимало патріотів, борців за волю (Агапій Гончаренко, Е. Л. Войнич, Віра Річ).

Щоб зрозуміти творчість Т. Шевченка, треба відчувати потребу його читати і треба вміти його читати. Найбільша складність перекладу Шевченкової поезії полягає в закодованій у ній мовній картині світу на рівні реалій (*бандура, китайка, чумак, кобзар, свячений*), національних символів (*калина, барвінок*), історичних алюзій (*Хортиця, Великий Луг, Коліївщина, Батурина, Суботів*), словесних образів, що є часто найкращими провідниками у край поета (*“недвига серцем”*; *“і сторч на море поглядав, мов на Іуду”*; *“щоб та печаль не перлася, як той москаль, в самотню душу”*) та насиченого асоціативного поля певних слів (*гомоніти, туга, журба*).

При аналізі англomовних перекладів поезії Т. Шевченка слід враховувати надзвичайну музикальність його поезії та пристрасність. Справедливо стверджує відомий дослідник англomовних перекладів Шевченкової поезії – О. Жомнір: “Усі рівні поезії “Кобзаря” – ідейний, тематичний, емоційний, просодійний, інтонаційний та ін. – пронизує та об’єднує дивно цілісна поетична особистість самого Шевченка” [3, с. 3]. Доречно тут згадати і поезію Б.-І. Антонича “Шевченко” – “Твоє наймення, мов молитву, кладемо на стяг / бо знаємо, що, мов тавро, понесемо в життя / печать Твоїх палючих слів, що пропекла до дна нам душі” [1, с. 337].

Перший англomовний переклад поезії Т. Шевченка датується 1 березня 1868 р., коли політемігрант з України, православний священник і громадський діяч – Агапій Гончаренко (насправді – Андрій Онуфрійович Гумницький) опублікував у видаваному ним двотижневику “The Alaska Herald” (“Вісник Аляски”) власний прозовий переклад уривків з поеми “Кавказ”: (рядків 89–105, 128–129) під назвою “Цікаві думки поета Тараса Шевченка” [13]. Для перекладу А Гончаренко вибрав вбівчі сарказмом рядки, які викривають облудність царських маніфестів, релігійних доктрин, офіційної преси, що представляли загарбницьку політику царату вчинками ласки, доброти, милосердя.

У перекладі не відтворено вагомої інверсійної епітетної конструкції “Сибір неісходима”; лише частково передано сентенцію “Од молдованина до фінна / На всіх язиках все мовчить, / Бо благоденствує!” – “but all, from the Moldavians to the Finns, are silent”. Як прозове відтворення віршового оригіналу, Гончаренків текст не може претендувати на повноцінний переклад у сучасному розумінні цього терміна, але він має велике історико-літературне значення.

1876 р. датується перша окрема публікація про Т. Шевченка в англomовній пресі: у жовтневому випуску щомісячника “The Galaxy” (“Плеяда”), що виходив у Нью-Йорку, Джон Остін Стівенс – американський журналіст і визначний республіканський діяч часів громадянської війни в США 1861–1865 рр. – опублікував статтю “Шевченко – національний поет Малоросії” [44]. У ній Дж. Стівенс досить детально розглядав життя та творчість Т. Шевченка, переказав зміст творів “Гамалія” і “Мар’яна-черниця” та дав неримований переклад поезії “Садок вишневий коло хати...”

Глибший аналіз і докладніші інформації про Т. Шевченка знаходимо у працях відомого славіста та першого українця Великобританії – Вільяма Річарда Морфіла. Перша його стаття, значною мірою про Т. Шевченка, – це “Селянські поети Росії”

(1880) [17]. У ній автор подає уперше прозовий переклад початкових восьми рядків поезії “Як умру, то поховайте...” – твору, що ввійшов не тільки в історію літератури, а й у свідомість українського народу як “Заповіт”. Згідно з інформацією, поданою в “Шевченківській енциклопедії”, у видавництві “Наукова думка” 1989 р., до 175- ліття від народження Т. Шевченка, вийшла найповніша антологія перекладів “Заповіту”, що включала інтерпретації 150 мовами. До речі, антологія вийшла тиражем у 27. 700 примірників [4, с. 687]. Такі тиражі видаються нам тепер цілковитою фантастикою...

1886 р. британський дослідник публікує статтю “Козацький поет”, повністю присвячену Т. Шевченку. У ній, крім перших восьми рядків “Заповіту”, вміщено прозові переклади поезій “Садок вишневий коло хати...”, “Ой три шляхи широкі...”, “Ой одна я, одна...” (перших восьми рядків) [15]. 1903 р. В. Морфіл публікує рецензію на антологію української літератури “Вік” [16]. Матеріали про Т. Шевченка тут переважно ті самі, що й у статті “Козацький поет”, але подано також віршові переклади чотирьох рядків “Подражання 11 псалму” – “Возвеличу / Малих отих рабов німих!”... “Поставлю слово” та перших восьми рядків “Заповіту”. Переклади – сумлінні, але малопоетичні, навіть семантично не зовсім вірні: *broad grasses* (“великі трави”) – це не “лани широкополі”. В архіві вченого, що зберігається в Тайлорівському інституті в Оксфорді, є ще один рукописний переклад з Т. Шевченка, – поезії “І день іде, і ніч іде...”

В. Морфіл не перший дав віршовий переклад зачинних восьми рядків “Заповіту”. Першість належить Френсісові Петріку Марчанту. 1897 р. він опублікував розлогу статтю про Т. Шевченка у “Записках Англо-російського літературного товариства” і подав у ній власні переклади кількох поезій: перших восьми рядків “Заповіту”, поем “Іван Підкова”, “Тарасова ніч”, віршів “Минають дні, минають ночі...”, “Огні горять, музика грає...”, “Думи мої, думи мої...” (1839) [14]. Ф. Марчант послуговувався не оригіналами, а російськими перекладами М. Курочкіна, М. Михайлова, О. Плещеева з російського видання “Кобзаря” 1869 р. Усе ж він намагався сумлінно, на професійному рівні відтворити художні особливості Шевченкових творів, поетову образність. Його переклади, попри їхню фрагментарність, свідчать про певне зацікавлення англомовного світу Шевченковою творчістю.

На початку ХХ ст. серед перекладачів Т. Шевченка виділяється Етель Ліліан Войнич – англійська письменниця і композитор, авторка славнозвісного роману “Гедзь”. У 1890-х рр. Е. Войнич почала перекладати твори Т. Шевченка. Після двадцяти років праці опублікувала 156 поетових рядків [42]. Е. Войнич – визначна літературна постать, обдарована поетично й музично. Вона мала нагоду пізнати й сприйняти Шевченків дух, бо і сама брала участь у революційній боротьбі проти царату і була особисто знайома з І. Франком та М. Павликом. Е. Войнич переклала поезії: “Минають дні, минають ночі...”, “Зоре моя вечірняя...” (ліричний вступ до поеми “Княжна”), “Заповіт”, “Мені однаково, чи буду...”, “Косар”, “Минули літа молодії...” (під назвою “Winter”). Найдовершеніші серед перекладів – “Заповіт”, “Зоре моя вечірняя...”, “Мені однаково, чи буду...” Безмежна щирість цих поезій проривається крізь переклад, пор.: “Мені однаково, чи буде / Той син молитися, чи ні... / Та не однаково мені, / Як Україну злії люде / Присплять, лукаві, і в огні / Її, окраденую, збудять... / Ох, не однаково мені” [9, Т. 2, с. 8] – “I care no longer if the child / Shall pray for me, or pass

me by. /One only thing I cannot bear: /To know my land that was beguiled/ Into a death-trap with a lie, / Trampled and ruined and defiled... /Ah, but I care, dear God; I care!” [42, с. 34].

Е. Войнич вберегла багатство змісту і своєрідність стилю першотворів: прийом перенесення (“Мені однаково, чи буду...”, “Минають дні, минають ночі...”), повтори, мелодійність внутрішніх рим, риторичні звертання (“Минають дні, минають ночі...”). Найслабше перекладено вірш “Косар” – з привнесенням мотиву жаху, песимізму як домінантного. На ці переклади з’явилося чимало рецензій в українській, російській та англійській пресі.

Заборона царату відзначати Шевченків ювілей 1914 р. сприяла появі низки статей про українського поета в англійській пресі і нових перекладів, зокрема Персі Пола Селвера [20; 22] та Карла Еріха Бехгофера Робертса (у співавторстві зі Софією Вольською) [10].

П. Селвер – англійський перекладознавець, фразеограф, перекладач (головно з чеської мови). 1957 р. переклав з французької мови англійською книжку В. Александрова (російського емігранта) про М. Хрущова “Khrushchev of the Ukraine” (“Хрущов з України”).

1914 р. П. Селвер звернув увагу на творчість Т. Шевченка, коли преса вміщала чимало інформації про т. зв. “німий ювілей”. Зокрема, зацікавила його стаття В. Левицького “Література України”, яку він переклав англійською мовою. 1 квітня 1915 р. П. Селвер опублікував у тижневику “The New Age” власний переклад Шевченкового “Заповіту”. 1916 р. – у тому самому журналі П. Селвер подав переклади автобіографічного листа Т. Шевченка до редактора журналу “Народное чтение” (у редакції П. Куліша) та уривків з поетового щоденника. Ті ж переклади П. Селвер умістив в “Антології новітньої слов’янської літератури” 1919 р. Там же умістив власні переклади Шевченкових віршів “І небо невміте, і заспані хвилі...”, “Якби ви знали, паничі...” (перші 42 рядки), “Огні горять, музика грає...” У 1960–1964 роках переклав повість Т. Шевченка “Художник”. Дотепер лише уривки перекладу опубліковано в літературному додатку до газети “Таймз” [29]. Написав передмову до англійської збірки Шевченкової поезії, що її переклала Віра Річ. В історії англійської шевченкіани надають велику вагу тому, що П. Селвер був видатним літератором і перекладачем та що свої переклади творів Т. Шевченка він публікував у першокласному літературному тижневику, що був дуже популярним. Водночас П. Селвер часто не був спроможний відтворити у своїх віршових перекладах блискучу поетику Т. Шевченка, його іскрометні словесні образи. Переклади П. Селвера часто передруковували, зокрема двомовний журнал “Наше життя = Our life” (Нью-Йорк), англійський кварталник “Forum”. “Заповіт” у перекладі П. Селвера опубліковано в англійському перекладі книжки Ю. Бойка “Шевченко і західноєвропейська література” (Лондон, 1956).

К. Е. Б. Робертс – англійський літератор і журналіст, перекладач (головно з російської мови). У 1917 р. за його редакцією вийшла антологія російської поезії, де, крім драми “Вавилонський полон” Лесі Українки, опубліковано також Шевченкову поему “Катерина” [10]. К. Робертс переклав обидва твори у співавторстві з киянкою С. Вольською. Переклад “Катерини” не відтворює адекватно оригіналу вже тому, що він – прозовий. У 1928 р. К. Робертс та С. Вольська переклали Шевченкову поему “Тарасова ніч”.

На популяризацію Шевченкового імені, зокрема в США і Канаді, вагомий вплив мала українська трудова імміграція, започаткована як масове явище 1891 р.: сьомого вересня того року до Канади прибуло двоє українських селян з прикарпатського села Небилів – Василь Єленьк та Іван Пилипівський. У тому випадку трагічна історія сприяла зростанню англомовної шевченкіани, загалом розвитку художнього перекладу з української мови англійською. Під впливом українських поселенців – “людей у кожухах” – українським художнім словом зацікавлюються Флоренс Рендел Гамільтон Лайвсей, Елігзандер Джердін Гантер, Персіваль Канді.

1916 р. у перекладі Ф. Лайвсей опубліковано збірку “Пісні України з русинськими віршами”, що вміщала “Думу про Марусю Богуславку”, понад 70 народних пісень, зокрема обрядових та історичних, а також поезії І. Котляревського, С. Руданського, Ю. Федьковича, С. Воробкевича і, очевидно, Т. Шевченка: “У неділю не гуляла...”, “Чого ти ходиш на могилу?...”, “Сонце заходить, гори чорніють...”, “Тополя”, “Не для людей, тієї слави...”, “Думка” (“Нашо мені чорні брови...”), “На вгороді коло броду...” (уривок) [43]. Переклади не досконалі, не відзначаються високою майстерністю. Намагаючись відтворити український національний колорит, перекладачка вживає силу транскрибованих слів і калькованих висловів, роблячи переклад іноді незрозумілим для англомовлян. У тексті “Тополі” пропущено 31 рядок, тобто 14 відсотків усієї поезії. З другого боку, у перекладах багато вставок, відсебеньок, пор.: “На вгороді коло броду / Барвінок не сходить, / Чомось дівчина до броду / По воду не ходить” [9, т. 2, р. 144] – “In the garden beside the water / Barwenik will not grow. / Nor will the maiden to the river go – / The miller’s daughter, / Her pails to fill” [42, р. 109]. І все ж збірка відіграла позитивну роль: вона хоча б частково розкрила перед канадцами надзвичайну скарбівню українського художнього слова. На неї з’явилося дуже багато захоплюючих рецензій у пресі США, Великобританії і Канади.

1902 р. канадська влада послала лікаря і місіонера Е. Дж. Гантера до поселення Тюлон, щоб асимілювати українських дітей в інтернаті. Та незабаром Е. Гантер змінив свою думку: працьовиті українці зацікавили його, і він став оборонцем доброго українського імені в Канаді, вивчив українську мову. Захопившись Т. Шевченком, почав перекладати його твори в 1910 р. Видав свої переклади на власний кошт 1922 р. під назвою “Кобзар України” [45] (факсимільне видання – 1961 р.). Всього переклав 23 твори, серед них – “Чернець”, “Гамалія”, “Тарасова ніч”, “Наймичка”, “Кавказ”, послання “І мертвим, і живим...”, “Заповіт” і чимало ліричних поезій. Крім творів “Минають дні, минають ночі...”, “Сонце заходить, гори чорніють...”, “Заповіт”, усі інші перекладено англійською мовою вперше. У перекладах Е. Гантера є окремі цікаві перекладацькі знахідки і вдалі перевтілення, але загалом художня вартість перекладів незначна. Е. Гантер не був поетом, не завжди мислив образами. Він часто не міг проникнути в глибину Шевченкового образного світу. В його інтерпретаціях відчувається послаблення художнього звучання оригіналів (“На панщині пшеницю жала...”, послання “І мертвим, і живим...”); лаконічні образні вислови оригіналів Е. Гантер інколи перекладає ускладнено, нечітко, а часом невірно (“Наймичка”). Слабо володіючи віршем, він не міг повноцінно віддавати багатство Шевченкової поезії, звертав мало уваги на відтворення архітектоніки творів, вилучав українські реалії, географічні назви. Критика була дуже сувора до Е. Гантера, а, між тим, книжка все ж була корисною. Протягом десятиріч це видання було найповнішим тлумач-

ченням Т. Шевченка англійською мовою, що допомагало ознайомитися з тематикою його творчості.

Іншим місіонером, який, захопившись українською літературою, став перекладачем, був П. Канді. Він відомий як перекладач творів І. Франка (збірки 1932, 1948 та 1968 років) і Лесі Українки (збірка 1950 р.). П. Канді дав неримований, але ритмікою близький оригіналові переклад “Заповіту” (1926). Переклав також вірші “Ой три шляхи широкії...” (1943), “Марку Вовчку” (1947).

1931 р. вийшла антологія слов’янської поезії в англійському перекладі Едні Ворслі Андервуд. У ній творчість Т. Шевченка представлено бібліографічною довідкою і трьома перекладами з великою кількістю шаблонних фраз: “Минули літа молодії...”, “Заповіт” (уривок), ліричний вступ до поеми “Княжна” [46].

1933 р. опублікував свої переклади канадський український поет Онуфрій Івах у перекладеній ним добірці українських пісень та поезій [47]. У ній знаходимо заспів балади “Причинна”, вірші “Садок вишневий коло хати...”, “У гаю, гаю вітру немає...” (пісня Яреми з поеми “Тайдамаки”), “Ой одна я, одна...”, “Огні горять, музика грає...”, “І небо невмите, і заспані хвилі...”, “Заповіт”. Перші чотири поезії перекладено вперше. 1956 р. О. Івах переклав “Розриту могилу”. Переклади – цілісні, в них адекватно відтворено ритмомелодику оригіналу (“Ой одна я, одна...”), виразне бачення Шевченкових образів, пор.: “І небо невмите, і заспані хвилі; / І понад берегом геть-геть, / Неначе п’яний, очерет / Без вітру гнеться” [9, т. 2, с. 109]– “Above, the dirty sky; / below, the sleepy sea; / And yonder, stretching far away / Along the shore, in a drunk way / The rushes droop without a wind” [47, р. 22]. О. Івах, правда, не зважився передати на денотативному рівні надзвичайно містку і оригінальну Шевченкову епітетну конструкцію “небо невмите”. Очевидно, Івахові переклади – не бездоганні. На них тяжіє відтінок риторичності (“Огні горять, музика грає...”), є нотки романтичної ностальгії, чужої першотворам (“Заповіт”), змістові неточності (“Ой одна я, одна...”), іноді втрачено український колорит (“Садок вишневий коло хати...”) тощо. О. Івах інколи додавав свої заголовки, не зазначав, звідкіля бере уривки. Так, переклад вірша “І небо невмите, і заспані хвилі...” опубліковано під назвою “The Aral sea prison”. Деякою мірою О. Івах наслідував І. Франка, який опублікував власний німецький переклад цього ж вірша 1903 р. в “Ruthenische Revue” під заголовком “Am Aralsee” (N 11, S. 265).

Шевченків ювілей 1939 р. приніс нові переклади – відомого англійського письменника Джека Ліндсея та маловідомого ірландського літератора Падріка Бресліна. Письменник, критик, перекладач, зокрема російських письменників, – Дж. Ліндсей, вивчаючи сильні й революційні постаті в історії літератури (“poets of stubborn integrity” – “поетів впертої цілісності”), захопився у 1930-х рр. Т. Шевченком як надзвичайно самобутнім майстром слова і пензля і почав перекладати його твори. Переклади (6 поезій – 178 рядків) включали: “Заповіт”, “Якби ви знали, паничі...”, “Сон” (“На панщині пшеницю жала...”), “Садок вишневий коло хати...”, “І золотої й дорогої...”, “Ой діброво – темний гаю...” (дві останні поезії перекладено вперше) [26]. Переклади характеризує змістова точність (“І золотої й дорогої...”, “Ой діброво – темний гаю...”), революційна пристрасність оригіналів (“Якби ви знали, паничі...”, “Заповіт”), цікаві ритмічні пошуки. Водночас відчувається, що Дж. Ліндсей не знав української мови і не перекладав з оригіналу. У перекладах багато ампліфікацій (“Сон”, “Садок ви-

шневий коло хати...”, “І золотої й дорогої...”), часто втрачено напругу, лапідарність вислову оригіналу.

П. Бреслін студював у Москві в 1930-ті роки, де опанував російську та українську мови. Його переклади з Т. Шевченка опубліковано в радянській англomовній пресі 1939 р. [24; 25]. Переклад “Заповіту” передруковано в Канаді [48, р. 3]. Він переклав рядки 393–686 поеми “Катерина”, заспів балади “Причинна”, поезії “Заповіт”, “Не женися на багатій...”, “І виріс я на чужині...”, “Я не нездужаю, нівроку...” Останні три поезії англійською мовою перекладено вперше. Переклади – посередні щодо художнього рівня, найадекватніші серед них – “Не женися на багатій...”, уривки “Катерини”. Інтерпретація “Заповіту” цікава ритмічними пошуками (старовинний розмір англійських народних балад). У перекладах пропущено окремі рядки (“І виріс я на чужині...”, 40–42), вилучено або невдало передано реалії (“Заповіт”, “Катерина”), трапляються текстові перекручення (“Я не нездужаю, нівроку...”).

У 1940–1941 рр. в англomовному журналі “The Ukrainian Life” (“Українське життя”), що його видавав Український робітничий союз у Скрентоні (штат Пенсильванія), опубліковано Шевченкові твори у перекладі американської літераторки та медика Гелен Любач-Пізнак: “Тополя”, “Мені однаково, чи буду...”, “Ой три шляхи широкії...”, “Утоплена”, “Ой гляну я, подивлюся...”, “Коло гаю в чистім полі...”, “По улиці вітер віє...”, “Вітер з гаєм розмовляє...” [19; 31–33]. Крім перших трьох, усі інші твори перекладено вперше. Перекладам властиві змістова вірність, влучне відтворення ідейної сутності оригіналів, їх художніх засобів, зокрема просодичних. Однак вони інколи хибують на буквализм, неповну передачу національного колориту.

1945 р. датується збірка перекладів, що вміщає четверту частину віршової спадщини Т. Шевченка. Вона належить славісту Колумбійського університету – Кларенсу Огастесу Меннінгу [28]. Перший переклад – уривок “Вступу” до поеми “Тайдамаки” – опубліковано 1928 р. Навіть там, де переклади змістово вірні, вони важкі для читання. Їм бракує Шевченкового духу, вони досить часто звучать прозово і дають відчуття, що перекладач – не поет.

1955 р. журнал “The Ukrainian Review” (“Український огляд”) опублікував переклади С. Джіффея – “Заповіт” та “Садок вишневий коло хати...” [41]. Переклад “Заповіту” цікавий екстравагантним розв’язанням перекладацьких проблем: він написаний вільним віршем, без дотримання традицій англійської просодії – це більше В. Вітмен, ніж Т. Шевченко.

Напередодні Шевченкових ювілеїв 1961 та 1964 рр. активізувалася діяльність поетових перекладачів. Серед них виділяється виходець з української трудової імміграції Іван Вив’юрський, відомий в літературі як Джон Вір. Над перекладами Шевченкових творів він працював зі середини 1940-х років. Перші переклади – вступ до поеми “Сон” та уривок вірша “До Основ’яненка” (рядки 41–52: “Тільки ворог, що сміється... ..От де, люде, наша слава, / Слава України”) опублікувала газета “The Ukrainian Canadian” 15 лютого та 1 березня 1948 р. 1951 р. у Торонто опубліковано першу книжечку Джона Віра про життя та творчість Т. Шевченка [48]. У ній – декілька перекладів Шевченкових творів авторства Джона Віра. Лише “Заповіт” подано в перекладі П. Бресліна [48, р. 3]. 1961 р. у Торонто вийшла англomовна добірка поезій Т. Шевченка “Вибране”, що відкривається розвідкою Джона Віра і містить його переклади творів поета [37]. Він також – упорядник, редактор і автор багатьох перекладів

англомовної збірки віршових та прозових творів Т. Шевченка, опублікованої 1964 р. у Москві [35]. Переклади Джона Віра часто передруковували, зокрема в “The Ukrainian Canadian” та у збірках англomовних творів Т. Шевченка, опублікованих у Києві 1977 р. [6] та в Москві 1979 р. [34]. У збірці 1977 р. уміщено лише один новий переклад Джона Віра – вірша “Не нарікаю я на бога” (“It’s not that I’m of God complaining”). 1988 р. видавництво “Дніпро” опублікувало поезію та прозу Т. Шевченка у перекладах виключно Джона Віра [38]. Він переклав 29 віршових творів (понад 4180 рядків) Т. Шевченка та повість “Художник”, автобіографічний лист Т. Шевченка (у першій редакції), прозову передмову до поеми “Гайдамаки”, уривки поетового Щоденника. Твори: “Єретик” (крім послання-присвяти “Шафарикові”), “Не завидуй багатому...”, “Мій боже милий, знову лихо...”, “Юродивий”, ряд розділів з поеми “Гайдамаки” – “Титар” (крім зачинних 18-ти рядків), “Треті півні”, “Червоний бенкет”, “Гупалівщина”, “Тонта в Умані”, “Епілог” – перекладено вперше. Джон Вір глибоко сприймав і адекватно (за змогою) відтворював соціально загострені й публіцистично озвучені аспекти Шевченкової поезії, сміливо й по-сучасному бачив поетову образність, відчував мелодійність та музикальність його мовлення та намагався бодай частково відтворити це багатство для англomовних читачів. У переважній більшості перекладів Джону Віру вдалося віднайти бажаний семантичний, образний і ритмічний відповідник, хоча б деякою мірою передати напругу Шевченкового Слова.

Могутнім, звеличувальним гімном борцям за волю та водночас розвінчувальною, гнівною інвективою проти самодержав’я, проти колонізаційної політики царату звучить поема “Кавказ” в інтерпретації Джона Віра, що належить до високохудожніх здобутків англomовної шевченкіани. Ось як відтворено по-англійському вступ, де поет створив образ залитого кров’ю Кавказу і в гранично узагальнених образах ствердив непереможність народу:

*Mighty mountains, row on row, blanketed with cloud,
Planted thick with human woe, laved with human blood.
Chained to a rock, age after age
Prometheus there bears
Eternal punishment – each day
His breast the eagle tears.
It rends the heart but cannot drain
The life-blood from his veins –
Each day the heart revives again
And once again is gay.
Our spirit never can be downed,
Our striving to be free.
The sateless one will never plow
The bottom of the sea.
The vital spirit he can’t chain,
Or jail the living truth.
He cannot dim the sacred flame,
The great God’s fame on earth [6, с. 187].*

Тут напрошується ось яка думка. Геніальну Шевченкову поему возвеличив український композитор С. Людкевич, створивши кантату-симфонію “Кавказ” у чотирьох частинах – мабуть, один з наймогутніших музичних творів світового рівня. Я переконана, що найвидатніші англомовні перекладачі поеми “Кавказ” – Джон Вір і Віра Річ, на жаль, не мали ніколи можливості слухати виконання цієї кантати-симфонії. Цікаво, чи змінили б вони щось у своїх перекладах, якби почули цей музичний твір?! Бо, гадаю, С. Людкевич найглибше відчув кожен драматичний нюанс поеми. Або ж такий історичний факт: зберігся уривок запису поеми “Кавказ” у виконанні Сергія Нігояна – юнака з Дніпропетровщини, що трагічно загинув 22 січня 2014 р. на Євромайдані – “запив з московської чаші московську отруту” (Т. Шевченко) – йому йшов тоді 21-й рік! Чи його декламація безсмертного твору вплинула б на перекладачів?!

Англомовний читач сприймає рідною мовою зворушливий словесний живопис України в поемах “Сон” (“Летим. Дивлюся, аж світає...”), “Гайдамаки” (розділ “Титар”), у баладі “Причинна” і відчуває, що Джон Вір осягнув, збагнув майстерність Шевченка-лірика та зумів передати в перекладах хоча б частково усю гаму емоційних тонів оригіналу, пор.: “Реве та стогне Дніпр широкий, / Сердитий вітер завива, / Додолу верби гне високі, / Горами хвилю підійма” [9, т. 1, р. 10]– “The mighty Dnieper roars and bellows, / The wind in anger howls and raves, / Down to the ground it bends the willows, / And mountain-high lifts up the waves” [48, р. 26]. У Вірових перекладах чимало цікавих знахідок щодо відтворення стилістичних своєрідностей оригіналу, зокрема прізвищ-характеристик та найменувань-характеристик, що часто несуть у Шевченковому контексті великий експресивний заряд, як, приміром, у поемі “Юродивий”: “Во дні фельдфебеля-царя / Капрал Гаврилович Безрукий / Та унтер п’яний Долгорукий / Україну правили” [9, т. 2, р. 230], де *Безруким* названо генерал-губернатора Д. Бібікова, активного провідника реакційної політики Миколи І в Україні, що справді не мав лівої руки (утратив під час Бородинської битви), а *Долгоруким* – чернігівського, полтавського і харківського генерал-губернатора, князя М. Долгорукова. Джон Вір зважився на ризик перекласти прізвища історичних осіб (правда, історичність тих антигероїв мізерна і, до того ж, від’ємна), чим зберіг саркастичну тональність першотвору: “‘Twas in Tsar Sergeant-Major’s reign / That close-cropped corporal One-Arm / And drink-besotted Long-of-Arm / Two N. C. O s, ruled the Ukraine” [6, с. 263]. Решту пояснять читачеві підрядкові коментарі. При перекладі епізоду про придумання прізвища Яремі (розділ “Червоний бенкет” поеми “Гайдамаки”) Джон Вір виявив певну винахідливість, дотепно й витончено, з почуттям міри, створюючи відповідники: *Голый* – *Hasnothing*; *Біда* – *Hardluck*. У перекладах Джон Вір досить послідовно реалізує принцип фонетичної транскрипції як єдино доречний при передачі звучання українського ономастикону англійськими графемами. Трапляються, правда, такі недоречні форми, як *Glukhov* замість *Hlukhiv*, але це вже, мабуть, річ у загальній тенденції тієї епохи. На жаль, у своїх шевченкознавчих статтях Джон Вір допускав чимало брехливих похвал тоталітарному режимові та не завжди подавав правдиву інформацію.

Із середовища української імміграції вийшла також видатна англомовна перекладачка української літератури – Марія Скрипник. Вона перекладала з 1947 р., коли Товариство об’єднаних українських канадців почало видавати “The Ukrainian Canadian”. В її доробкові – поема Т. Шевченка “Катерина”, заспів балади

“Причинна”, “Сон” (“На панщині пшеницю жала...”), а також шевченкознавчі статті і художні твори про Т. Шевченка, написані українською мовою. 1971 р. “Наукова думка” опублікована в її перекладі (за співучастю П. Кравчука) монографію Є. Шабліовського “Гуманізм Шевченка і наша сучасність” [18]. Цей переклад дуже вартісний: річ не лише в тому, що англomовний читач дістав змогу ознайомитися з дослідженням чільного шевченкознавця, а й у тому, що в тій книзі дуже багато цитат (головно в перекладі М. Скрипник), передусім, з Шевченкових творів, а також з поезій І. Франка, Лесі Українки, П. Грабовського та ін.

1964 рік ознаменувався появою першого майже повного англomовного (щодо кількості) “Кобзаря” в Торонто [40]. Переклади зробив В. Кіркконел на основі підрядників К. Г. Андрусина. 1963 р. К. Андрусин та В. Кіркконел опублікували антологію у власному перекладі “Українські поети 1189–1962”, у якій вміщено переклади 29 творів Т. Шевченка. У кількісному плані “Кобзар” 1964 р. розширив можливості англomовного читача ознайомитися з творчістю Т. Шевченка. У ньому неперекладеними залишилися дві російськомовні поеми (“Слепая” і “Тризна”) та чотири поезії: “Думка” (“Тяжко-важко в світі жити...”), “За що ми любимо Богдана?..”, “Думи мої, думи мої” (1848), “Мій Боже милий, знову лихо!”.

В. Кіркконел перекладав з підрядкових прозових тлумачень, у глибинну суть Шевченкової музи йому ніколи було заглиблюватися: увесь “Кобзар” він переклав за два роки, причому, як сам зізнавався, це було не єдине й не головне його заняття у той час, та додавав, що йому допомагала вправність у просодії. У перекладах багато шаблонної лексики, фразеології, чужої поетиці Т. Шевченка, ампліфікацій, чимало найобразніших, найекспресивіших місць оригіналу згладжено. Майже всі твори В. Кіркконел довільно й не завжди вмотивовано підігнав під чотири класичні англійські ритміко-строфічні схеми. Причому, обравши розмір, перекладач майже ніколи не відступає від нього до кінця твору – часто всупереч Шевченковим ритмовим переливам та переінструментуванням. Усе це надає перекладам певної штучності і формальності. Найкраще вдалися В. Кіркконелу ті переклади, де він, передаючи український коломийковий розмір англійським баладним, відтворює оповідні твори (“Катерина”, “Тополя”, “Сова”, “Наймичка” та ін.). 2001 р. частину перекладів (без внесення будь-яких виправлень чи змін) перевидано в Києві [23].

Деяке значення для збагачення англomовної шевченкіани мають радянські видання творів Т. Шевченка англійською мовою 1964, 1977, 1979, 1988 і 1989 рр., що дають англomовним читачам певне уявлення про українського поета, хоча в коментарях та передмовах там чимало хибного.

Дуже вагомий внесок до англomовної шевченкіани Віри (справжні імена – Faith Elizabeth Joan) Річ – англійської поетеси, літературознавця, перекладача, журналіста. У 1960–1969 рр. вона опублікувала переклади 51 твору Т. Шевченка (в тому числі – 9 поем) та уривка поеми “Княжна”. 16 творів – “Причинна”, “Неофіти”, “Холодний Яр”, “Чигрине, Чигрине...”, “Маленькій Мар’яні” тощо. – перекладено вперше. Більшість перекладів уміщено у збірці “Пісня з темряви” [39]. Віра Річ використовувала академічне видання 1939–1957 рр., її переклади зберігають нумерацію рядків оригіналу. Найадекватніші серед них – “Якось-то йдучи уночі...”, “Неофіти”, “Гамалія”, “Причинна”, “Кавказ”, “Садок вишневий коло хати...”, пор.: “Садок вишневий коло хати, / Хрущі над вишнями гудуть. / Плугатарі з плугами йдуть, /

Співають ідучи дівчата, / А матері вечерять ждуть” [9, т. 2, с. 11] – “Beside the house, the cherry’s flowering, / Above the trees the May bugs hum, / The ploughmen from the furrows come, / The girls all wander homeward, singing, / And mothers wait the meal for them” [39, p. 88]. В інтерпретаціях є дуже вдалі знахідки: перевираження ономапопеї першотвору (“Великий льох”, “Причинна”), відтворення сарказму оригіналу (“І мертвим, і живим...”), семантико-стилістичних функцій іншомовних і діалектних украплень, реалій, демінутивних форм (поема “Сон”), відтворення приблизних і внутрішніх рим (“Гамалія”). Знижують якість перекладів текстуальний буквалізм (“Заповіт”), нехтування звуковою виразністю (“Думи мої, думи мої”, 1839), порушення норм англійського синтаксису (“Наймичка”).

Чимало перекладів Віри Річ подано в періодиці Великобританії, зокрема в “The Ukrainian Review”, де опубліковано цикл “В казематі” (1965), поезії “Сон” (“На панщині пшеницю жала...”, 1964), “На вічну пам’ять Котляревському” (1969, 1998), “До Основ’яненка” (1993), “Лічу в неволі дні і ночі...” (перша редакція), “Подражаніє 11 псалму”, “Я не нездужаю, нівроку...” (всі три переклади – 1994). На пам’ятнику Т. Шевченкові у Вашингтоні (урочисте відкриття відбулося 27 червня 1964 р.) уривок з поеми “Кавказ” (рядки 11–18: “Не вмирає душа наша, / Не вмирає воля. / І неситий не виоре / На дні моря поле. / Не скує душі живої / І слова живого. Не понесе слави Бога, Великого Бога”) викарбувано в перекладі Віри Річ.

2007 р. видавництво “Мистецтво” опублікувало вибрані поезії Т. Шевченка в оригіналі та в перекладах Віри Річ. У книжці вміщено репродукції найкращих зразків живописних та графічних творів, що вдало розкривають різнобічність таланту Т. Шевченка – поета і художника, його універсалізм [5]. Шевченко-поет і Шевченко-художник створюють одну геніальну цілісність, тому повноцінні лише ті видання пое-тових перекладів, де вміщено репродукції його малярських творів, а таких видань, на жаль, небагато. У книжці – 92 віршові твори Т. Шевченка, з них 39 нових перекладів, зокрема, балад “Русалка” і “Тополя”, віршів “Нащо мені чорні брови...”, “Коло гаю в чистім полі...”, “Доля”, “Муза” та ін. Вірш “Думка” (“Тяжко-важко в світі жити...”) загалом англійською мовою перекладено вперше. Віра Річ переклала також передмову І. Дзюби до цього видання [2]. У раніше зроблені переклади Віри Річ внесла чимало удосконалень, зокрема, творів: “Думка” (“Тече вода в синє море...”), “Тарасова ніч”, “Розрита могила”, “Чигрине, Чигрине...”, “Лічу в неволі дні і ночі...” (перша редакція). 2013 р. видавництво “Мистецтво” видало англломовну збірку всіх перекладів Віри Річ Шевченкових поезій – 155 творів [21]. Найадекватніші серед перекладів – “Якось-то йдучи уночі...”, “Неофіти”, “Гамалія”, “Кавказ”. З того часу, як Віра Річ познайомилася з “Конкорданцією поетичних творів Тараса Шевченка” (Нью-Йорк, 2001), перекладачка почала задумуватися над тим, що окремі образи та вислови повторюються у творах Т. Шевченка, отже, при відтворенні їх англійською мовою доречно використовувати (очевидно, якщо на це дозволяє контекст) одні й ті ж вислови чи фрази. Скажімо, у творах Т. Шевченка часто трапляється образ *сокири* як символ бунту, повстання. Мабуть, доречно перекладачеві передавати цей образ одним і тим самим англійським словом. Тим часом у перекладі вірша “Я не нездужаю, нівроку...” маємо *axe-shaft* [5, с. 457], у перекладі вірша “Бували війни й військовії свари...” – *a cleaver* [21, p. 319]. У листі до мене від 10 червня 2007 р. Віра Річ писала про те, що її не задовольняє власний переклад фрази “серце мліє” з поеми “Гамалія”

(“Пливуть собі, співаючи, / Море вітер чує. / Попереду Гамалія / Байдаком керує. / Гамалію, *серце мліє*: / Сказилося море, / Не злякає! І сховались / За хвилі – за гори” [9, т. 1, с. 151] (Курсив тут і далі наш.– **Р. 3.**). Щоб зберегти внутрішню риму, перекладачка вжила фразу *valour’s fleeing* (“мужність зникає”), однак вона відчувала, що когерентність тексту цією фразою порушено. Завдяки Конкордансу, вона знайшла цю ж фразу в поезії “Іван Підкова” (“Кругом хвилі, як ті гори: / Ні землі, ні неба. / *Серце мліє*, а козакам / Тільки того й треба” [9, т. 1, с. 56]), де внутрішньої рими немає, отже, тим паче вислів *valour’s fleeing* недоречний. Ще один приклад – із поеми “Сон” – : “І знов лечу. Земля чорніє, / Дрімє розум, *серце мліє*” [9, т. 1, с. 185], а в перекладі Віри Річ – “Once more I fly. The earth grows dark. / Brain drowns. / Fear is in the heart [27, р. 32]. Однак знайти адекватну фразу не таланило. “Учора,– пише Віра Річ,– наводючи порядок з книжками, я натрапила на книжку про історію страшної пожежі в Лондоні 1666 року. В ній був рядок з поезії Дж. Крауча “Feels neither head, nor heart, Nor spirit reels”. Віра Юрїївна одразу відчула, що потрібне слово знайдено – *the heart’s reeling*. У пізніших виданнях перекладів Віри Річ знаходимо: “I fly once more. Darkness comes stealing. / Brain drowns And *the heart is reeling*” [5, с. 187; 21, р. 118].

Загалом, Віра Річ переклала поезії 50 українських авторів. У її перекладацькому доробку – твори поетів XVII–XVIII ст. (серед них Мазепин вірш “Ой горе тій чайці, чайці небозі...”), вірші М. Шашкевича, новітня українська поезія – твори Є. Плужника, П. Филиповича, Л. Костенко, Є. Гуцала, М. Ореста, А. Содомори та ін.

Останніми роками Віра Річ активно працювала над перекладом Шевченкових творів, сподіваючись до 2014 р. перекласти всього “Кобзаря”. Однак 20 грудня 2009 р. вона відійшла у вічність. Таким чином незаступної втрати зазнала англomовна шевченкіана. Немає нікого тепер, хто б на такому високому професійному рівні міг перекладати Шевченкові твори, немає нікого, хто б так самовіддано працював. Зворушливо, що некролог Віри Річ у газеті “The Times” автор Ю. Бендер закінчив останньою строфою Шевченкового “Заповіту” в її перекладі: “Then in that great family / A family new and free, / Do not forget, with good intent / Speak quietly of me” [11]. До речі, усю свою україніку покійна заповіла Львівському національному університету імені Івана Франка, з яким її поріднили багаторічні творчі та наукові зв’язки.

Досить довго працює над перекладами поезії Т. Шевченка американський славіст – професор Пенсильванського університету Михайло Найдан. Його заслуги – як перекладача поезії Л. Костенко, П. Тичини, Б.-І. Антонича – перед англomовною українікою чималі. Разом з О. Лучук М. Найдан уклав англomовну антологію української поезії ХХ ст. “Сто років юності” (Львів, 2000). М. Найдан опублікував переклади 24 творів Т. Шевченка: 2004 р. в першому випуску журналу “Ukrainian Literature. A journal of translations” (“Українська література. Журнал перекладів”) [36] та 2014 р. в окремій збірці, виданій у Львові [8]: “Причинна” (“Заспів”), “Гайдамаки” (“Вступ”), “Минають дні, минають ночі...”, “Заповіт”, “N. N” (“Сонце заходить, гори чорніють...”), “Думи мої, думи мої, Ви мої єдині...”, “І небо невмите, і заспані хвилі...”, “В неволі, в самоті немає...”, “І знов мені не привезла...”, “Не для людей, тієї слави...”, “І багата я...”, “Лічу в неволі дні і ночі...” (перша редакція), “І досі сниться: під горою...”, “Доля” та ін. Перекладач-постмодерніст, М. Найдан семантично точно прагне передати зміст оригіналів, але ігнорує риму і ритміку Шевченкового вірша, його музику. Насправді навіть Шевченкового змісту не відтворюють його переклади,

бо ж зміст не існує поза формою, оскільки кожен елемент форми, хай і начебто незначний, створює зміст. Аналогічно, немає форми поза змістом, оскільки кожен компонент форми заряджений ідеєю. У перекладах трапляються прикрі буквализми (“І Бога благаю, / Щоб не приспав моїх діток / В далекому краю :: And I plead for God / Not to put my children to bed / In a far-off land”); упродовження чужих реалій (“І досі сниться: під горою / Меж вербами та над водою / Біленька хаточка...” :: “Even till now I have this dream: among the willows / And above the water near a mountain / There is a tiny white bungalow...”). Зокрема, гнітюче враження справляє збірка, опублікована у Львові ювілейного року. До речі, бентежить англomовний заголовок збірки – “The essential poetry of Taras Shevchenko”. Дотепер ніхто не наважувався ділити найбільший поетичний скарб народу нашого на якісь підрозділи. Як на мене, то це – святотатство...

Ось деякі з найфатальніших недоглядів у збірці: “Степи мої запродані / Жидові, німоті, / Сини мої на чужині, / На чужій роботі” [9, т. 1, с. 169] – “My steppes, sold out / To the Jewish people, to *muteness*, / My sons in a foreign land / Working in foreign work” [8, с. 106] (Виділення моє. – **Р. 3.**); “По діброві вітер виє, / Гуляє по полю, / Край дороги гне тополю / До самого долу” [9, т. 1, с. 51] – “Along the leafy grove the wind is blowing, / dancing along the field, / *The edge of the road bends the poplar* / To the very ground” [8, р. 47] (Виділення наше. – **Р. 3.**). Як зразки семантичного перекладу епохи постмодернізму, ці інтерпретації – цікаві, деякою мірою близькі до окремих перекладів К. О. Меннінга, але після перекладів Е. Л. Войнич, Джона Віра, Віри Річ вони не є новим словом в англomовній шевченкіані.

Досить цікаві переклади трьох Шевченкових віршів: “І небо невмите, і заспані хвилі...”, “За сонцем хмаронька пливе...”, “У Бога за дверми лежала сокира...” опубліковано 2008 р. [7]. Їх здійснили Вірляна Ткач (американський театральний режисер, поетеса і перекладач українського походження) та Ванда Фиппс (афроамериканська поетеса і перекладач) для вистави “Світло зі Сходу” мистецької групи “Яра” в театрі Ля Мама в Нью-Йорку, поставленої вперше 9–11 березня 1990 р. Ця вистава, присвячена Лесю Курбасу, – високохудожній колаж текстів та образів зі щоденника Леся Курбаса, спогадів його акторів та інсценізації поезії Т. Шевченка й П. Тичини. Текст перекладів опубліковано вперше в білінгвальній антології української поезії в англomовних перекладах В. Ткач і В. Фиппс та в театральних дійствах мистецької групи “Яра”.

2013 р. опубліковано повний англomовний “Кобзар” у перекладі П. Фединського – українця, що народився та постійно проживає в англomовному світі – в нідерландсько-лондонському видавництві “Глагослав”.

Петро Фединський народився 1951 р. в місцевості Ешланд (штат Пенсильванія) в родині післявоєнних емігрантів з України. Виростав у свідомій українській родині, навчався в суботній українській школі. Згодом студіював у Зальцбургському університеті (Австрія) та в Американській міжнародній школі в Сан-Пауло (Бразилія). З 1978 р. працював в Українській службі “Голосу Америки”. Перебуваючи на цій посаді, провів чимало часу в чотирьох республіках колишнього Радянського Союзу. Саме на посаді працівника служби новин “Голосу Америки” повідомляв про поступовий розпад Радянського Союзу та комуністичної системи в 1988–1991 роках. Нещодавно П. Фединський пішов на пенсію, однак продовжує активну працю як перекладач-синхроніст у площинах української та англійської мов на найвищому урядовому рів-

ні. 1990 р. Університет Альберти опублікував перший у світі українсько-англійський комп'ютерний глосарій, який уклав П. Фединський. Як головний фотограф видавництва “Смолоסקип”, П. Фединський зробив надзвичайно багато фотографій, що задокументовують життя української громади в Америці, події в Україні, а також українську церковну архітектуру у США. Уперте, настирливе прагнення перекласти, “Кобзар” Т. Шевченка англійською мовою охопило П. Фединського під час його перебування в Москві. Було це влітку 2010 р., коли йому залишилося три тижні перебування в Москві. Проходив повз пам'ятник Тарасові Шевченку і відчув, що мусить перекласти увесь “Кобзар”. Як бачимо, схвалене у Москві рішення виконав: перша презентація повного “Кобзаря” відбулася в Українському інституті Америки 11 жовтня 2013 р.

Уже сам факт першої публікації повного “Кобзаря” англійською мовою – надзвичайна подія у світовій шевченкіані. У цьому виданні чимало дуже цікавих та творчих знахідок; дуже добре враження справляють укладені перекладачем добре продумані, розлогі коментарі до Шевченкових творів. Серед майстерних перекладів – передусім “The Caucasus”, пор.: “ І тебе загнали, мій друже єдиний, / Мій Якове добрий! Не за Україну, / А за її ката довелось пролити / Кров добру, не чорну. Довелось запить / З московської чаші московську отруту! [9, т. 1, с. 249] – “They drove you too, my dear old friend, / My one and only Yakiv ! You came to spill / Your good pure blood / But for her executioner. / You had a drink of Moscow’s poison from / The cup of Moscow” [30, р. 173]. У перекладі – зокрема, доречне слово місткої семантики *executioner*. Добре впорався перекладач з дуже складним закликком “Борітеся – поборете” [9, т. 1, с. 249] – “Fight – you’ll win the fight” [30, с. 172]. Або ж уривок із опису царського палацу (поема “Сон”): “За богами – панства, панства / В сребрі та златі, / Мов кабани годовані, / Пикаті, пузаті” [9, т. 1, с. 186] – “Behind the gods – the upper crust / All in gold and silver, / All like fattened hogs / With bloated faces, paunchy bellies!” [30, р. 130].

Водночас у перекладах окремих творів відчувається поспішність, неувага до ряду художніх особливостей оригіналу. Приміром, заспокоює циган знедолену жінку (драматизована ліро-епічна поема “Відьма”): “Та добре, добре. Що дальш буде? / Розкажуй дальше” [9, т. 1, с. 281], а в перекладі знаходимо: “Well, okay, okay, what’s next? / Tell me more” [30, р. 197]. Порівняймо в перекладі В. Кіркконела – К. Г. Андрусишина: “All right, all right! What happened then? / Pick up your sorry tale again” [40, р. 286].

Поему “Петрусь” подано під заголовком “Petey” [30, с. 394]. Іван Удовиченко (бабада “У тієї Катерини...”) перетворився в перекладі у вдовця (*widower*) [30, р. 274] і, очевидно, зміст поезії зовсім незрозумілий. Надто сміливо поводить перекладач із заголовками віршів. Так, прекрасну Шевченкову поезію “На Великдень на соломі...” П. Фединський подає під заголовком “Boasted children” [30, р. 305], що не відповідає суті вірша. У Віри Річ заголовок “On Easter Sunday on the straw” [21, р. 272], а в В. Кіркконела – К. Г. Андрусишина: “On Easter day among the straw” [40, р. 443]. Таких відхилень у перекладах П. Фединського чимало, а їх можна було б уникнути, якби рука зичливого фахівця провела незначну “косметичну” чистку тексту, пройшла по ньому з косметичним віничком. Перекладач, до речі, дякує такій великій кількості людей за поради та допомогу... Чому ж ніхто з них серйозно не перечитав тексту? Виникають і інші запитання. В останній декаді березня 2014 р. відбулася Тридцять четверта щорічна наукова Шевченківська конференція, в Нью-Йорку. Її організували НТШ-А, УВАН, Інститут україністики Гарвардського університету та Український ін-

ститут Америки. Працювали там дві секції – україномовна та англomовна, було виголошено ряд цікавих доповідей. Однак не було й згадки про англomовну шевченкіану, про її найновіше досягнення – перший цілісний “Кобзар” англійською мовою. Факт, без сумніву, дуже сумний...

2014 р. Фундація Музею і Меморіального парку Т. Г. Шевченка в Канаді опублікувала збірку Шевченкових поезій в оригіналі та в англійському й французькому перекладах під назвою “Kobzar”. Як і інші видання творів Т. Шевченка іноземними мовами, книжка корисна, однак у ній немає нових перекладів ні англійською, ні французькою мовами: використано давні переклади Ф. Р. Г. Лайвсей, К. Г. Андрусича – В. Кіркконела та ін.

Уперше повноцінно здобутки світової шевченкіани (в тому числі англomовної) підсумовує шеститомна Шевченківська енциклопедія, двох завершальних томів якої з нетерпінням очікує інтелектуальна Україна. Упродовж 146 років зроблено чимало для сприйняття Шевченкового Слова англomовними літературами. Але все це зроблено завдяки окремим ентузіастам. Англomовна шевченкіана потребує також державного захисту від Української держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Антонич Б. І.* Поезії / Богдан-Ігор Антонич. – К. : Рад. письменник, 1989 – 454 с.
2. *Дзюба І.* Тарас Шевченко / Іван Дзюба // Шевченко Т. Вибрана поезія. Живопис. Графіка = Shevchenko T. Selected poems. Paintings. Graphic works / Пер. Віра Річ. – К. : Мистецтво, 2007. – С. 5–45.
3. *Жомнир А. В.* Вопросы поэтики и стиля Шевченко в переводах на английский язык : Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. 642 – литература народов СССР (украинская литература) / А. В. Жомнир ; Киев. гос. ун-т им. Т. Г. Шевченко. – К., 1971. – 29 с.
4. Шевченківська енциклопедія : В 6 т. – Т. 2 : Г–З / НАН України, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка ; редкол. : М. Г. Жулинський (голова) та ін. – К., 2012. – 760 с.
5. *Шевченко Т.* Вибрана поезія. Живопис. Графіка = Shevchenko T. Selected poems. Paintings. Graphic works / Пер. Віра Річ. – К. : Мистецтво, 2007. – 608 с.
6. *Шевченко Т.* Вибрані поезії. = Shevchenko T. Selected poetry. – К. : Дніпро, 1977. – 336 с.
7. *Шевченко Т.* І небо невмите, і заспані хвилі; За сонцем хмаронька пливе ; У Бога за дверми лежала сокира... = Shevchenko T. The sky's unwashed; A cloud floating behind the sun; In God's home behind the front door there lay an axe // В іншому світлі. Антологія укр. поезії в англomовних перекладах В. Ткач і В. Фіппс та в театральних дійствах мистецької групи “Яра” = In a different light: A bilingual anthology of Ukrainian literature / transl. into English by V. Tkacz & W. Phipps as Performed by Yara arts group. – Львів : Срібне слово, 2008. – С. 48–55.
8. *Шевченко Т.* Кобзар = Shevchenko T. The essential poetry / Пер. М. Найдана за ред. А. Пермінової; ілюстр. В. Лободи, Л. Лободи = Transl. by M. Naydan; ed. by A. Perminova; illustr. by V. Loboda, L. Loboda. – Львів, 2014. – 112 р.
9. *Шевченко Т.* Повне зібрання творів / Т. Шевченко. – К. : Наук. думка, 1989–1991. – Т. 1–2.
10. A Russian Anthology in English / Ed. by C. E. Bechhofer Roberts. – London : Kegan Paul, Trench, Trubner & Co, 1917; New York : E. P. Dutton, 1917. – P. 82–96, 186–199.

11. *Bender Yu.* Vera Rich: translator, journalist, poet and human rights activist / Yu. Bender // *The Times*. – 2010. – Jan. 25. – P. 56.
12. *Derzhavyn V.* Post-war Ukrainian literature in exile / V. Derzhavyn // *The Ukrainian Rev.* – 1957. – Vol. IV. – N 3. – Autumn. – P. 13–24.
13. *Honcharenko A.* Curious ideas of the poet Taras Shavchenko / A. Honcharenko // *The Alaska Herald*. – 1868. – Mar. 1.
14. *Marchant F. P.* Taras Grigorievitch Shevchenko: an appreciation with translations from Shevchenko's Little or Malo-Russian poetry / F. P. Marchant // *The Anglo-Russian Lit. Soc. Proc.* – 1897. – May, June & July. – P. 5–21.
15. *Morfill W. R.* A Cossack poet / W. R. Morfill // *Macmillan's Mag.* – 1886. – N 318. – Apr. – P. 458–464.
16. [*Morfill W.*]. Rev. of: *Vik: the Century, a collection of Malo-Russian poetry and prose publ. from 1798 to 1898: In 3 vols. (Kiev, Peter Barsky) / W. R. Morfill // The Athenaeum.* – 1903. – N 3924. – 10 Jan. – P. 43–44.
17. *Morfill W. R.* The peasant-poets of Russia / W. R. Morfill // *The Westminster Rev.* – New ser. – 1880. – July. – No. CXV. – P. 63–93.
18. *Shabliovsky Ye.* The humanism of Shevchenko and our time / Ye. Shabliovsky ; transl. by M. Skrypnyk with participation of P. Kravchuk. – K. : *Наук. думка*, 1971. – 328 p.
19. *Shevchenko T.* It's all the same to me... / T. Shevchenko ; transl. by H. Lubach // *Ukrainian life.* – 1941. – March. – P. 7.
20. *Shevchenko T.* "Drowsy the waves..." ; "If lordlings ye could only know..." ; "See, fire ablaze..." / T. Shevchenko // *Anthology of modern Slavonic literature in prose and verse / Transl. by P. Selver. With an introd. & literary notes.* – London : Kegan P., 1919. – P. 61–70, 204–207.
21. *Shevchenko T.* *Kobzar* / T. Shevchenko ; transl. by Vera Rich ; introduced and compiled by R. Zorivchak. – Kyiv : *Mystetsvo Publ.*, 2013. – 336 p.
22. *Shevchenko T.* *Legacy* / T. Shevchenko ; transl. by P. Selver // *The New Age.* – New ser. – 1915. – Vol. 16. – N 22. – Apr. 1. – P. 589.
23. *Shevchenko T.* *Poems* / Transl. by W. Kirkconnell & C. H. Andrusyshen / *Comp. N. Kozubovska, M. Slavinsky.* – Kyiv : Ed. 'Prime', 2001. – 198 p.
24. *Shevchenko T.* *Poetry* / T. Shevchenko ; transl. by P. Breslin // *Moscow News.* – 1939. – 6 March. – P. 12–13; 1939. – 13 March. – P. 18.
25. *Shevchenko T.* *Poetry* / T. Shevchenko ; transl. by P. Breslin // *Soviet land.* – 1939. – N 2. – P. 6–9.
26. *Shevchenko T.* *Poetry* / T. Shevchenko ; transl. by J. Lindsay // *The International Literature.* – 1939. – No. 3. – P. 51–56.
27. *Shevchenko T.* *Song out of darkness* / T. Shevchenko ; transl. by V. Rich. – London : *The Mitre press*, 1961. – 128 p.
28. *Shevchenko T.* *Selected poems* / T. Shevchenko ; transl. with an introd. by C. A. Manning. – Jersey City ; N. J. *Ukr. National Association*, 1945. – V, 217 p.
29. *Shevchenko T.* *The artist (extrs.)* / T. Shevchenko // *The Times Literary Supplement.* – 1965. – Vol. 64, N 3323. – P. 982.
30. *Shevchenko T.* *The complete Kobzar* / T. Shevchenko ; transl. from the Ukrainian by P. Fedynsky. – London : *Glagoslav Publ. Ltd*, 2013. – XXIV, 413 p.

31. *Shevchenko T.* The drowned maiden / T. Shevchenko ; transl. by H. Lubach // Ukrainian life. – 1940. – April. – P. 10–11.
32. *Shevchenko T.* The poplar / T. Shevchenko ; transl. by H. Lubach // Ukrainian life. – 1940. – May. – P. 8–9.
33. *Shevchenko T.* Thoughts of an exile / T. Shevchenko ; transl. by H. Lubach // Ukrainian life. – 1940. – Aug. – P. 11.
34. *Shevchenko T.* Selected works. Poetry and prose / T. Shevchenko ; Classics ser. – Moscow : Progress publ., 1979. – 536 p.
35. *Shevchenko T.* Selected works. Poetry and prose / T. Shevchenko ; ed. by John Weir. – Moscow : Progress publ., s. a. – 472 p.
36. *Shevchenko T.* Selections / T. Shevchenko // Ukrainian Literature : A journal of translations. – 2004. – Vol. 1. – P. 123–138.
37. *Shevchenko T.* Selections / T. Shevchenko ; transl. by John Weir. – Toronto : Ukrainian Canadian, 1961. – 142 p.
38. *Shevchenko T.* Selections: Poetry and prose / T. Shevchenko ; transl. from the Ukrainian & Russian by J. Weir. – Kiev : Dnipro Publ., 1988. – 338 p.
39. *Shevchenko T.* Song out of darkness / T. Shevchenko ; transl. by V. Rich. – London : The Mitre Press, 1961. – 128 p.
40. *Shevchenko T.* The Kobzar / T. Shevchenko ; transl. from the Ukrainian by C. H. Andrusyshen and W. Kirkconnell. – Toronto : Univ. of Toronto press, 1964. – LI, 564 p.
41. *Shevchenko T.* Two poems / T. Shevchenko ; transl. by C. K. Giffey // The Ukrainian Rev. – 1955. – Vol. 2. – N 1. – P. 24–25.
42. Six lyrics from the Ruthenian of Taras Shevchenko, also the Song of the Merchant Kalashnikov from the Russian of Mikhail Lermontov / Rendered into English verse with a biographical sketch by E. L. Voynich. – London : Elkin Mathews, 1911. – 64 p. – (Vigo Cabinet Series, 86).
43. Songs of Ukraina with Ruthenian poems / Transl. by F. R. Livesay. – London, Paris & Toronto : J. M. Dent & Sons Ltd., New York : E. P. Dutton, 1916. – 176 p.
44. *Stevens J. A.* Chevchenko – the national poet of Little Russia / J. A. Stevens // The Galaxy. – 1876. – Vol. 22. – N 4. – Oct. – P. 537–543.
45. The Kobzar of the Ukraine being select poems of T. Shevchenko / Done into English verse by A. J. Hunter. – Teulon ; Man: Publ. by A. J. Hunter, 1922. – 146 p.
46. The Slav Anthology / transl. by E. W. Underwood. – Portland, Maine : The Mosher press, 1931. – P. 148–150.
47. Ukrainian songs and lyrics / transl. & ed. by H. Ewach. – Winnipeg : Ukrainian Publ. Co, 1933. – 77 p.
48. *Weir John.* Bard of Ukraine : An Introduction to the Life and Works of Taras Shevchenko / John Weir. – Toronto : National Jubilee Committee of the Association of United Ukrainian Canadians, 1951. – 64 p.

Стаття надійшла до редколегії 1.04.2014

Прийнята до друку 16.09.2014

**АНГЛОЯЗЫЧНАЯ ПОЭТИЧЕСКАЯ ШЕВЧЕНКИАНА
СЖАТОЕ ОБОЗРЕНИЕ
(1868–2014)**

Роксолана Зоривчак

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, Львов, Украина, 79000;
e-mail: rvzori@ukr.net*

Статья посвящена истории восприятия поэзии Т. Шевченко в англоязычном мире. Эта история тесно связана с историей эмиграции украинцев в Канаду и США, начавшейся в 1891 году. В статье довольно детально рассмотрена деятельность Агапия Гончаренко (наст. – Андрия Гумницкого), начавшего англоязычную шевченкиану переводом отрывков из поэмы “Кавказ” в 1868 г. В статье большое внимание уделено самым талантливым переводчикам поэзии Т. Шевченко, в частности, Э. Л. Войнич, Джону Виру, Вире Рич, В. Киркконелу, К. Г. Андрусъшыну и П. Федынскому. В статье детально обсуждаются отдельные умелые переводческие решения.

Ключевые слова: Тарас Шевченко, поэт, перевод, воссоздание, Кобзарь, восприятие, поэзия, сознание.

**THE RECEPTION OF THE WRITINGS BY SHEVCHENKO
IN THE ANGLOPHONE WORLD (1886–2014):
A CONCISE CHARACTERISTIC**

Roksolana Zorivchak

*Ivan Franko National University of Lviv
1, Universytetska St., Lviv, 79000, Ukraine;
e-mail: rvzori@ukr.net*

This article focuses on the reception of Taras Shevchenko’s poetry in the English-speaking countries. Anglophone Shevchenkiana is closely connected with the immigration of Ukrainians to Canada and the USA, which started in 1891. The article discusses the contribution of Agapius Honcharenko (the pseudonym of Andriy Humnytskyi), who launched the Anglophone Shevchenkiana by translating some excerpts from “The Caucasus” in 1868. The article also provides more detailed information on the most gifted translators of Shevchenko’s works, namely, E. L. Voynich, John Weir, W. Kirkconnell, C. H. Andrusyshen, Vera Rich, and P. Fedynskyi. It offers new insights into the idiosyncrasies of these translators’ approaches to and strategies of translation.

Key words: Taras Shevchenko, poet, translation, reproduction, Kobzar, reception, poetry, consciousness.